

Анотація

Некит К. Г. Древнеримские категории «fides» и «aequitas» как основа фидуциарных правоотношений. — Статья.

Значение для современного общества такого социально-правового феномена, как доверие, трудно переоценить. Практически все сделки в условиях предпринимательской деятельности, осуществляемой на свой страх и риск, в той или иной степени основаны на доверии. Между тем фидуциарные отношения существовали уже в римском праве. И в основе этих отношений лежат такие фундаментальные категории римского права, как принцип справедливости и добросовестности или верности слову. Выявление влияния указанных категорий на характеристики фидуциарных правоотношений и является целью статьи.

Ключевые слова: фидуциарные правоотношения, фидуциарные сделки, основание, доверие, естественное право, принцип справедливости, иск, юридические санкции, обязательство, ответственность.

Summary

Nekit K. Ancient Roman Categories «Fides» и «Aequitas» As the Basis of Fiduciary Legal Relations. — Article.

The notion of trust as social-legal phenomenon for modern society is very difficult to revalue. Practically all deals in the conditions of entrepreneur activity, though taking risks, are based on trust. However, fiduciary legal relations took its existence in Roman Law, the basis of such relations are such fundamental categories of Roman Law as principle of justice and conscientiousness or fidelity to a word. The main aim of the given article is the identification of the impact of above-mentioned categories on the characteristics of the fiduciary legal relations.

Keywords: fiduciary legal relations, fiduciary transactions, basis, trust, natural law, principle of justice, claim, legal sanctions, obligation, responsibility.

УДК 340.132

В. В. (Валентин) Форманюк

ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАКИ ЛОКАЛЬНИХ НОРМ

Актуальність проблеми пов'язана з неоднозначністю вирішення питання про місце і роль локальної норми в механізмі правового регулювання. Це породжує ряд проблем, обумовлених методологічною стороною функціонування правового інституту в цілому.

Ступінь дослідження проблеми обмежується творчими роботами авторів вузькопрофільного, галузевого характеру. Великий внесок у розробку цього напрямку зробили О. М. Алієв, Л. І. Антонова, М. Д. Бойко, В. В. Жернаков, В. М. Кравчук, В. М. Кудрявцев, О. Ф. Скакун і ін. Але, на жаль, у цей час відсутні наукові розробки, пов'язані з теоретико-методологічним аналізом цього питання.

У філософській і науковій літературі під нормою розуміється не тільки якесь загальне правило, але і те, що вже склалося і давно існує в дійсності [1].

Стосовно людської поведінки можна сказати, що норма виступає як така поведінка, яка виражає типові зв'язки і відносини. У зв'язку з чим необхідно виділити якісний аспект норми. Норма — це прояв і відображення природної

чи суспільної закономірності. Нормальним є таке функціонування системи, що відповідає її природі і її властивостям, є оптимальним або, щонайменше, припустимим для даного процесу. Можна сказати, що норма — це міра корисного, а тому типового функціонування. Іншими словами, норма виражає не тільки «належне», але і «суще».

«Норма — це міра позитивного, суспільно корисного поведіння, спрямованого на досягнення зазначеного результату, інтересу. І не випадкове поведіння, що відповідає нормі, зустрічається частіше, ніж відхилення від неї — патологія» [2, 15]. Наприклад, соціальні норми регулюють не всі, а найбільш типові різнобічні відносини. Випадкові зв'язки, провини, мотиви не можуть відбитися в нормі. Норма — це завжди стереотип, заснований як на внутрішніх побудинках, так і на зовнішніх детермінантах. Значну групу соціальних норм становлять локальні (корпоративні) норми.

Термін «локальний» має латинське походження і походить від слів «locus», «localis», що в перекладі означає «місце», «місцевий» [3].

У тлумачному словнику слово «локальний» визначається як «місцеві, що не виходить за визначені межі» [4].

Як відомо з загальної теорії права, локальна норма має більшість ознак, властивих загальній правовій нормі:

- це міра волевиявлення і поведінки людини;
- це форма визначення і закріплення прав і обов'язків;
- являє собою правило поведінки загальнообов'язкового характеру;
- внутрішня визначеність норми виявляється в змісті, обсязі прав і обов'язків, чітких указівках на наслідки її порушення;
- зовнішня визначеність полягає в тім, що будь-яка норма закріплена в статті, главі, розділі офіційного документа, тобто в нормативному правовому акті;
- характеризується такою якістю, як системність, що виявляється в структурній побудові норми, у спеціалізації.

Разом з тим локальна норма на відміну від загальної норми містить специфічні риси, властиві тільки цій нормі. Так локальна норма має обмежену сферу дії, вона конкретизує і модифікує загальні норми стосовно до умов даної організації, охоплює порівняно вузьке коло питань, що впливають із внутрі-організаційних відносин, потребуючих врегулювання.

Питання визначення особливих ознак локальних норм є дуже дискусійним, зокрема В. В. Жернаков зазначає, що «їх значення полягає в тому, що вони відображають специфіку певного підприємства. Особливість локальних норм полягає в тому, що загальна норма ще не регулює конкретне відношення, вона лише створює можливість відповідним суб'єктам укласти угоду. Локальні норми набули поширення не тільки на промислових підприємствах, а й у бюджетних установах. Вони мають юридичне значення, якщо прийняті у встановленому порядку» [5, 29].

М. Д. Бойко визначає такі ознаки локально-правової норми: «обмежена сфера дії в просторі, поширення на обмежене коло суб'єктів, спеціальна процедура прийняття, прийняття спеціальними органами або за їх участю (власник або

уповноважений ним орган, профспілки або інші уповноважені представники трудового колективу), здатність максимально конкретизувати загальні правові норми» [6, 33].

Нам уявляється необхідним додати до перерахованого вище ще кілька особливостей локальних норм: мають договірно-узгоджувальний характер; забезпечуються за допомогою організаційних мір.

Отже, підводячи підсумок викладеному вище, можна зробити такий висновок: характерні риси локальних норм полягають у тім, що вони дають можливість щось жадати від інших осіб, можливість робити відомі дії, що мають юридичне значення, включають момент розсуду, вибору варіантів, можливостей, які має особа, при цьому основним засобом їхнього забезпечення є покладання на іншу особу чи осіб юридичного обов'язку.

І, нарешті, про саме головне, що підтверджує правову природу локальних норм. Ці норми в деяких випадках можуть забезпечитися державним примусом. Правда, варто помітити, що він найчастіше носить опосередкований і додатковий характер. Так, наприклад, керівник організації може самостійно вирішити питання про звільнення недбайливого працівника, попередивши про це при необхідності профспілковий орган, якщо такий є в організації. Але якщо звільнений не погодиться з рішенням про звільнення і пред'явить у суд позов, то суд буде зобов'язаний перевірити ще раз всі обставини справи і у тому випадку, якщо не знайде порушень, підтвердити остаточно законність (уже від імені держави!) застосування цієї санкції.

Спеціальні правозастосовчі органи (прокуратура) також допомагають ліквідувати помилки в накладенні санкцій на основі локальних норм, оскільки право оскарження будь-якої з них закріплено законом.

В юридичній літературі вчені-правознавці по-різному визначають локальну норму. Так, М. Д. Бойко визначає локальну норму як «правило загальнообов'язкової поведінки, санкціоноване державою і прийняте у встановленому порядку безпосередньо на підприємствах в установах, організаціях і яке діє в його межах» [6, 31–32]. Це визначення відбиває такі важливі риси локальної норми, як її загальнообов'язковість, створення безпосередньо в організації і дія в її межах, конкретизація централізованих норм. Але, однак, у визначенні не зазначені суб'єкти, що уповноважені приймати ці норми.

Під локальною нормою Л. І. Антонова розуміє «правила поведінки, вимоги, розпорядження, заборони, дозволи загального характеру, що виступають як мірило, масштаб, з яким повинна утворюватись діяльність відповідних суб'єктів» [7, 10].

На думку А. М. Алієва, «локальна норма — це підзаконне правило поведінки, що діє на підприємстві (поза залежністю від форми власності), прийняте органами керування і спрямоване на регулювання внутрішньоорганізаційних відносин» [9, 8].

У науці існує ряд й інших визначень локальних норм права. Вони зводяться в основному до того, що під локальною нормою звичайно розуміються правила поведінки, створювані в організованих співтовариствах, що поширюють-

ся на його членів і спрямовані на забезпечення організації і функціонування цього співтовариства. Наприклад, на думку О. Ф. Скакун, «корпоративні норми — правила поведінки, які встановлені в уставах (положеннях) об'єднання людей, створених для досягнення будь-якої мети, а також містяться у рішеннях, які приймаються цими об'єднаннями для регулювання внутрішніх відносин між їхніми членами» [9, 413]. При цьому О. Ф. Скакун зазначає, що «ці норми, як і норми підприємств, установ, організацій, називаються локальними, оскільки вони містяться в локальних нормативних актах» [9, 439]. Також В. М. Кравчук зазначає, що «корпоративні норми — це вид соціальних норм, які встановлюються органами юридичної особи і поширюються на суб'єктів корпоративних правовідносин» [10, 16].

Таким чином, з огляду на всі точки зору, викладені вище, пропонуємо під локальною нормою розуміти правило поведінки, прийняте в організації колективом (органами, що його представляють) відповідно до його повноважень, що регулює внутрішньоорганізаційні відносини в межах даної організації, і яке не суперечить чинному законодавству.

Література

1. Філософський словник / за ред. В. І. Шинкарука. К.: Голов. ред.ія УРЕ, 1986.
2. Кудрявцев В. Н. Правовое поведение: норма и патология / В. Н. Кудрявцев. М., 1982.
3. Латинська фразеологія: словник-довідник. — К.: Академвидавництво, 2009.
4. Тлумачний словник української мови. — Х.: Фоліо, 2008.
5. Трудове право України у запитаннях та відповідях: навч.-довід. посіб. / за ред. В. В. Жернакова. Х.: Одиссей, 2008.
6. Бойко М. Д. Трудове право України: навч. посіб. / М. Д. Бойко. К.: Атіка, 2008.
7. Антонова Л. И. Локальное правовое регулирование / Л. И. Антонова; ЛГУ. — 1985.
8. Алиев А. М. Теоретические проблемы локального правового регулирования в современном Российском праве: дис. ... канд. юрид. наук / А. М. Алиев. — Ростов н/Д, 2001.
9. Скакун О. Ф. Теория государства и права (энциклопедический курс): учебник / О. Ф. Скакун. Х.: Эспада, 2005.
10. Кравчук В. М. Корпоративне право: наук.-практ. комент. законодавства та судової практики / В. М. Кравчук. — К.: Істина, 2008.

Анотація

Форманюк В. В. *Поняття та ознаки локальних норм.* — Стаття.

У статті автор вказує на неоднозначність вирішення питання про місце і роль локальної норми в механізмі правового регулювання. Стаття присвячена теоретичному аналізу сучасних позицій науковців щодо визначення поняття локальної норми та її основним ознакам. Автор визначає та об'єднує своє бачення проблематики щодо визначення поняття локальної норми та її ознак в механізмі правового регулювання.

Ключові слова: локальна норма, ознаки локальної норми, корпоративні норми.

Аннотация

Форманюк В. В. *Понятие и признаки локальных норм.* — Статья.

В статье автор указывает на неоднозначность решения вопроса о месте и месте локальной нормы в механизме правового регулирования. Статья посвящена теоретическому анализу современных позиций ученых об определении понятия локальной нормы и ее основных признаков. Автор определяет и обосновывает свое видение проблематики понятия локальной нормы и ее признаков в механизме правового регулирования.

Ключевые слова: локальная норма, признаки локальной нормы, корпоративные нормы.

Summary

Formanyuk V. The Concept and Characteristics of Local Norms. — Article.

In article author points to ambiguity of the decision of role and place of the local rate in mechanism of the legal regulation. The Article is dedicated to theoretical analysis modern position scientist about determination of the notion of the local rate and its main sign. The Author defines and motivates its vision of the problem of the notion of the local rate and its sign in mechanism of the legal regulation.

Keywords: local rate, signs of the local rate, corporative rates.

УДК 347.441.048

І. В. Давидова

ДО ПИТАННЯ ПРО ПРАВОВУ ПРИРОДУ НЕДІЙНОСТІ ПРАВОЧИНУ

Правочин — найбільш поширений юридичний факт, а також один з основних інститутів цивільного права, що спричиняє інтерес вчених до вивчення правочинів. Правочинам та проблемам їх недійсності присвячено багато праць як дореволюційних та радянських, так і сучасних цивілістів, у тому числі: М. М. Агаркова [1], М. А. Блінової [2], Д. М. Генкіна [3], В. І. Жекова [4], І. Перетерського [5], Н. В. Рабінович [6], К. Л. Разумова [7], Н. С. Хатнюк [8], В. П. Шахматова [9] та ін. Однак слід більш детально розглянути питання про природу недійсних правочинів на сучасному етапі розвитку цивільного права, що у свою чергу можливе, спираючись на точки зору указаних авторів.

Питання про правову природу та визначення поняття недійсного правочину має досить важливе як наукове, так і практичне значення. В цивілістиці не існує єдності поглядів щодо даного питання. Постійно відбуваються дискусії в юридичній літературі щодо віднесення недійсних правочинів до групи юридичних фактів, в саме правочинів, чи недійсні правочини займають самостійне місце в системі юридичних фактів.

В римському приватному праві сутність правочину розглядалась у волевиявленні чи узгодженості волі. При цьому римські юристи розрізняли правомірні і неправомірні акти (діяння). Правомірні, вважали вони, спричиняють ефект, який відповідає волі особи. Неправомірні — ефект протилежний, який погіршує правову ситуацію, як для особи, яка його вчинила, так і для інших учасників правовідносин. Отже, з точки зору римських юристів, правочини можуть бути як правомірні, коли волевиявлення визнається правомпорядком, так і неправомірні, коли волевиявлення по суті становить цивільне правопорушення і завданням держави є припинення дій правопорушника [10, 119].

На думку І. Перетерського, «...правочин є дія, дозволена законом. Дії, які викликають юридичні наслідки, але не охороняються законом... не є правочинами. Якщо дія має вид правочину, але направлена проти закону чи у його обхід, вона не є правочином» [5, 6].

М. М. Агарков вказував, що правочини необхідно відносити до правомірних